

Hoe te voorkomen?

Wat zijn de factoren die het gevaar vergroten dat pastores grenzen overschrijden? Sinds een aantal jaren geeft pastoraal psycholoog Anke Bisschops gastcolleges op Nederlandse pastorale opleidingen. Zij vertelt welke thema's daarbij aan de orde komen.

Het seksuele misbruik op katholieke internaten in de vorige eeuw roept veel vragen op. Hoe kon dit gebeuren? Speelt het celibaat een rol? Komt het binnen de kerken meer voor dan daarbuiten? Over de eerste vraag zal het onderzoek door de commissie Deetman hopelijk helderheid verschaffen. Het antwoord op de andere vragen luidt ontkennend. Alle onderzoeken wijzen erop dat het celibaat niet de oorzaak is. Hetzelfde geldt voor de frequentie: seksueel misbruik lijkt binnen de kerken niet meer voor te komen dan in de bredere samenleving.

Een heel andere vraag betreft de preventie: hoe kunnen we het in de toekomst voorkomen?

We kennen in Nederland sinds 1995 de landelijke instelling 'Hulp & Recht'. Deze is opgericht door de bisschoppen en religieuze ordes en congregaties en biedt hulp en recht aan slachtoffers van seksueel misbruik door priesters, religieuzen en kerkelijk werkers. Sinds 2009 is de instelling extra actief op het gebied van preventie, door over dit thema gastcolleges te (laten) verzorgen op alle Nederlandse pastorale opleidingen. Omdat ik in de jaren '80 en '90 onderzoek deed naar de celibaatsbeleving van priesters en ook enige tijd actief was als daderbegeleider, is mij gevraagd deze preventiecolleges (mede) te verzorgen.

Grensoverschrijdingen bij volwassenen

Seksueel misbruik van kinderen vond in de vorige eeuw relatief veel plaats, omdat er destijds veel kinderen in internaten aan de macht van volwassenen overgeleverd waren. Dergelijke internaten bestaan nauwelijks meer. Dat betekent echter niet dat er geen risico meer is op seksuele grensoverschrijdingen door pastoraal werkenden. Halverwege de jaren '90 vormde juist een aantal gerucht-makende gevallen van seksueel misbruik door pastores bij volwassenen de aanleiding voor de instelling van Hulp &

Recht. Preventie richt zich dan ook vooral op dit type grensoverschrijdingen.

Alle hulpverlenende beroepen kennen specifieke risico's als het gaat over grensoverschrijdend gedrag. Zo worden mensen regelmatig verliefd op hun therapeut, arts of leraar. Vanwege de afhankelijkheidsrelatie is intiem contact in deze beroepen uit den boze en is het aan de professional om de grenzen te bewaken.

Het pastorale beroep kent hiernaast nog een aantal specifieke risicofactoren. Om te beginnen werken mannelijke pastores gewoonlijk in een overwegend vrouwelijke omgeving. Verder zijn pastores de enige professionals die mensen in hun huis opzoeken, op eigen initiatief en zonder enig toezicht van buitenaf. Vaak willen ze mensen graag nabij zijn en raken ze hen gemakkelijk aan. De resulterende intimiteit kan gemakkelijk leiden tot een vervaging van de grenzen tussen professioneel en persoonlijk contact en kan het moeilijk maken de noodzakelijke afstand te bewaren. Daar komt bij dat pastores mensen vaak zowel beroepsmatig als op sociale basis ontmoeten, waardoor grensvervaging eveneens eerder optreedt. Verder stellen mensen doorgaans veel vertrouwen in hen, een vertrouwen dat mede door het religieuze karakter van hun beroep uitermate diep gaat.

Vermogen tot emotionele intimiteit

Naast deze meest situationele factoren die in principe alle pastores betreffen, bestaan er ook belangrijke persoon-

lijke factoren die het gevaar kunnen vergroten dat pastores hun parochianen seksueel misbruiken of anderszins grenzen overschrijden. In mijn onderzoek naar de celi-baatsbeleving van priesters bleek het risico op grensoverschrijdingen het grootst bij een slecht ontwikkeld vermogen tot emotionele intimiteit. Met dit laatste is bedoeld het vermogen om persoonlijke contacten met anderen te hebben waarin we onszelf durven te laten zien

Vanwege de afhankelijkheidsrelatie is intiem contact in hulpverlenende beroepen uit den boze.

zoals we werkelijk zijn. In dergelijke contacten voelen we ons gezien, erkend en geaccepteerd zoals we zijn. Sociale wezens als we zijn, kunnen we niet zonder dit soort nabijheid, veiligheid en verbondenheid. Waar dergelijke contacten ontbreken, worden mensen eenzaam en kan het gebeuren dat mannen in bepaalde gevallen fysieke vervulling zoeken voor wat feitelijk psychische behoeften zijn (onzekerheid, zelftwijfel en eenzaamheid). Ook uit andere onderzoeken blijkt dat juist degenen die het meest eenzaam en geïsoleerd zijn, zich het vaakst misdragen op dit gebied.

Als het gaat om preventie is het dus belangrijk dat pastores goede persoonlijke vriendschappen leren ontwikkelen. Veel mannen lijken het echter gemakkelijker te vinden om zich letterlijk bloot te geven dan zich emotioneel bloot te geven. Echte openheid en kwetsbaarheid zijn vaak te pijnlijk voor hen en niet zelden zijn zij bang voor precies datgene waar ze de meeste behoefte aan hebben: intimiteit.

Bewust zijn van beroepsrisico

Naast het vermogen tot emotionele intimiteit als preventieve factor, zijn ook andere factoren van belang. Zo is het goed als pastores meer kennis krijgen over de risico's van hun vak. Seksueel misbruik door pastores bestaat en het is zaak dat toekomstige pastores zich daarvan bewust zijn. Met name is van belang dat men zich realiseert dat het hierbij niet gaat om een beperkte categorie van 'aperte boosdoeners' – waartoe men zelf 'natuurlijk' niet behoort – maar dat het een beroepsrisico voor iedere

beroepsbeoefenaar vormt. Verliefd worden op een pastoraal of cliënt kan iedereen gebeuren, behoort tot de risico's van het vak en dient openlijk bespreekbaar te zijn. Ook is kennis over de gevolgen van seksueel misbruik van belang. Veel daders realiseren zich nauwelijks welke desastreuze gevolgen het seksualiseren van de hulpverlenende of pastorale relatie voor de ander heeft. Zij rationaliseren nogal eens in de trant van: 'liefde kan nooit slecht zijn'. Als het misbruik gebeurt door iemand 'van God' – iemand die toch het goede representeert – is de schade des te groter, omdat mensen vaak ook nog eens hun geloof kwijtraken en een problematische relatie tot de Kerk ontwikkelen.

Verder dienen pastores zich bewust te zijn van hun macht én van hun verantwoordelijkheid. Zij moeten beseffen dat elke verantwoordelijkheid voor het seksualiseren van de relatie uitsluitend bij henzelf ligt en niet afgeschoven kan worden op een 'verleidende vrouw'.

Werken aan zelfkennis

Het allerbelangrijkste is evenwel dat zij zich bewust zijn van hun eigen behoeften, gevoelens en fantasieën. Juist omdat pastores zelf hun eigen instrument zijn, is het zaak dat zij aan zelfonderzoek doen en werken aan de vergroting van hun zelfkennis. Verwarring van de eigen behoeften aan liefde, warmte en erkenning met de behoeften van de pastoraal zal dan minder snel optreden. Zij zullen eerder signalen onderkennen van dreigende grensoverschrijdingen hunnerzijds en zullen sneller stappen ondernemen om deze te voorkomen. Daartoe kunnen zij de pastoraal doorverwijzen naar een andere pastor, zij kunnen zelf hulp zoeken – in de vorm van (spirituele) begeleiding, supervisie, psychotherapie e.d. – of zij kunnen bewust gaan proberen via vriendschapsrelaties met mensen buiten hun parochie hun behoefte aan (emotionele) intimiteit te vervullen. •

Dr. Anke Bisschops is als pastoraal psycholoog en supervisor verbonden aan de Universiteit van Tilburg. Daarnaast heeft zij een eigen praktijk voor Supervisie, Coaching en Training.